

Юрій-Станіслав КЛИМ'ЮК,

orcid.org/0000-0001-8027-7912

аспірант кафедри педагогіки мистецтв та фортепіанного виконавства

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

(Україна, Київ) yu.v.klymiuk@npu.edu.ua

АКСІОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЇХ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуті концептуальні засади формування аксіологічної компетентності у майбутніх учителів хореографічних дисциплін. В умовах фахової підготовки аксіологічна компетентність представляє систему загальнокультурних, мистецьких і професійних цінностей та визначає ставлення до навколишнього світу, до мистецтва і своєї діяльності, до себе як людини й професіонала. Показано, що ціннісні орієнтації характеризують здатність майбутнього фахівця емоційно реагувати на мистецькі твори, які вивчаються на заняттях хореографії. Важливість такого уміння у студентів веде до більш глибокого сприйняття творів мистецтва та їх безпосереднього впливу на художньо-естетичний розвиток.

Зазначається, що у хореографічному мистецтві знання завжди набувають аксіологічного характеру, тому що пов'язуються з уявленнями про значущість хореографічного мистецтва для формування національної самосвідомості учнівської молоді, її гармонійного духовного і фізичного розвитку. Такий ракурс цієї проблеми вимагає використання аксіологічного спрямованості у навчальному процесі, впровадження в систему фахової підготовки основних естетичних понять та моральних категорій, які характеризують систему загальнолюдських та національних цінностей.

Доведено, що аксіологічна компетентність учителя хореографічних дисциплін складається з комплексу когнітивних, орієнтаційних і операційних компонентів. В основі кожного з них лежить позитивні ціннісні орієнтації, які забезпечують адекватне і всебічне розуміння творів хореографічного мистецтва та їх трансляцію в освітній процес. У діяльності вчителя хореографічних дисциплін аксіологічна компетентність набуває провідного значення, оскільки само осягнення хореографічного мистецтва починається, перш за все, з інтерпретації його творів, із здатності особистості емоційно-чуттєво, а потім інтелектуально їх сприймати скрізь призму естетичного ідеалу.

Ключові слова: аксіологія, аксіологічна компетентність, мистецька освіта, вчитель хореографічних дисциплін.

Yurii-Stanislaw KLYMIUK,

orcid.org/0000-0001-8027-7912

Graduate Student at the Department of Art Pedagogy and Piano Performance

Drahomanov National Pedagogical University

(Kyiv, Ukraine) yu.v.klymiuk@npu.edu.ua

AXIOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF CHOREOGRAPHIC DISCIPLINES AS THEIR METHODOLOGICAL BASIS PROFESSIONAL TRAINING

The conceptual bases of formation are considered in the article axiological competence of future teachers of choreographic disciplines. In the conditions of professional training axiological competence represents a system of general cultural, artistic and professional values and determines the attitude to the world around, to art and the activity, to itself as the person and the professional. It is shown that value orientations characterize the ability of the future specialist to react emotionally to works of art that are studied in choreography lessons. The importance of such skills in students leads to a deeper perception of works of art and their direct impact on artistic and aesthetic development.

It is noted that in the art of choreography, knowledge is always axiological in nature, as it is associated with the idea of the importance of choreographic art for the formation of national identity of students, their harmonious spiritual and physical development. This perspective of this problem requires the use of axiological orientation in the educational process, the introduction into the system of professional training of basic aesthetic concepts and moral categories that characterize the system of universal and national values.

It is proved that the axiological competence of choreographic disciplines consists of a complex of cognitive, orientational and operational components. Each of them is based on positive value orientations that provide adequate and comprehensive understanding of works of choreographic art and their implementation in the educational process. In the

activity of a teacher of choreographic disciplines axiological competence acquires leading importance, through the very comprehension of choreographic art begins, above all, the interpretation of his works, from the ability of the individual emotionally and sensually, and then intellectually to perceive them everywhere through the prism of the aesthetic ideal.

Key words: axiology, axiological competence, art education, teacher of choreographic disciplines.

Постановка проблеми. Передумовою для вивчення у нашому дослідженні аксіологічної компетентності майбутніх учителів хореографічних дисциплін у процесі фахового навчання стали переконання багатьох вчених у різних сферах наукового знання, які розглядають педагогіку з гуманістичних позицій, її ставлення до людини як до суб'єкта пізнання, спілкування та творчості. Опанування їх поглядів і думок дозволило повернути увагу до ціннісних аспектів філософсько-педагогічного пізнання у хореографічній освіті і розглядати їх як стратегію, яка визначає перспективи подальшого вдосконалення навчального процесу, а також відкриває нові шляхи розвитку педагогічної майстерності та використання педагогічних ресурсів для формування особистості у сфері хореографії.

Аналіз останніх досліджень. Наукові розвідки щодо методологічних підходів у галузі мистецької й зокрема хореографічно-педагогічної освіти знайшли відображення у фундаментальних дослідженнях О. Отич, О. Олексюк, Г. Падалки (Падалка, 2001: 188–192), О. Рудницької (Рудницька, 2000), О. Ребрової, Л. Паньків, Г. Шевченко, О. Щолокової, а також у численних публікаціях педагогів-хореографів, в яких підкреслюється, що визначальним принципом фахового навчання майбутніх учителів у галузі мистецтва є підготовка всебічно освічених і кваліфікованих фахівців, спроможних компетентно виконувати свої професійні функції. При цьому, вчені підкреслюють важливість застосування аксіологічного підходу в системі підготовки фахівців і зазначають, що ціннісні орієнтації регулюють мотиваційну сферу і спрямовують інтереси та потреби, а також додають стійкості як педагогу так і учням, визначаючи їх поведінкові реакції.

Концептуальні положення щодо до формування ціннісної парадигми і системи ціннісних орієнтацій представлені також у ґрунтовних працях теоретико-мистецтвознавчого і хореографічно-практичного спрямування таких відомих українських та іноземних науковців як В. Авраменко, М. Вантух (Вантух, 2003: 5–11), К. Василенко (Василенко, 1997), В. Верховинець (Верховинець, 1990), П. Вірський, А. Гуменюк (Гуменюк, 1964: 37–42), М. Загаркевич, А. Коротков, Ю. Станішевський та ін. В їх працях зазначається, що аксіологія в освіті виступає важливим компонентом гуманітарної парадигми. Це зумовлено тим, що життя людини

в сучасних умовах розвитку суспільства набуває особливого значення. Враховуючи, що в освіті твориться майбутнє життя наступних поколінь, важливо передавати їм в процесі навчання загальнокультурні та особистісні цінності, навчити цінувати прекрасне у навколишньому світі.

Метою статті є обґрунтування необхідності формування аксіологічної компетентності у майбутніх фахівців хореографічно-педагогічної галузі освіти, яка представляє систему загальнокультурних, мистецьких і професійних цінностей та визначає їх ставлення до навколишнього світу, до мистецтва і своєї діяльності, до себе як людини й професіонала.

Виклад основного матеріалу. У сучасних словниках поняття «аксіологія» розглядається як філософська теорія загальнозначущих принципів, що визначають напрями людської діяльності і мотивацію людських учинків. Але більш конкретне визначення цього поняття представлено в «Українському педагогічному словнику». В ньому «аксіологія» як наукова категорія представлена філософським ученням про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, колективу, суспільства, про їх співвідношення з реальним світом, а також зміни ціннісно-нормативної системи в процесі історичного розвитку (Калюжна, 2012: 21). Зазначимо, що це поняття розглядається сучасними вченими педагогічної галузі з позицій компетентнісного підходу, що дозволяє визначати зміст і структуру педагогічної освіти як сферу суб'єкт-об'єктних і міжсуб'єктних відношень, де знання, викладач і студенти об'єднуються ціннісними ставленнями до дійсності (Бібік та ін., 2004: 142–143)

З педагогічної точки зору особистісний вимір аксіологічних положень дозволяє через ціннісні пріоритети підкреслити центральне положення людини, розглянути її внутрішній світ, намітити шляхи розвитку і перспективи на майбутню професійну діяльність. У якості основних складових структури особистості цінності визначають її спрямованість, активність, діяльність, волю, духовність. Вони відображаються в особистісних установках і поглядах через відношення особистості до соціуму, природи, до самої себе.

У свідомості особистості цінності займають привілейоване місце і виконують роль регулятивного механізму, який спрямовує її на застосування широкого діапазону мотивів і практичних

дій. При цьому зазначається, що розвиток ціннісних орієнтацій вчителя об'єктивно залежить від використання комплексу діалогових, імітаційних, моделюючих і рефлексивних технологій.

Так, на думку Т. Калюжноі, сформованість ціннісних орієнтацій майбутнього педагога є досить складним процесом і має певну часову протяжність. Повний цикл їх формування може складатися з наступних етапів: пред'явлення цінностей студенту; усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; ухвалення ціннісної орієнтації; реалізація ціннісних орієнтацій в діяльності і поведінці; закріплення ціннісної орієнтації в спрямованості особистості і перехід її в статус якості особистості, тобто в свого роду потенційний стан; актуалізація потенційних ціннісних орієнтацій, які розкриваються в якостях особистості вчителя (Калюжна, 2021: 75–77).

Розкриваючи свою позицію, вчена доводить, що в сучасних умовах навчання процес інтеріоризації ціннісних орієнтацій має здійснюватися у вільному розвитку з опорою на позитивно значущі цінності й поступово переходити від усвідомлення вербально вираженої цінності, до внутрішнього її ухвалення на основі позитивного емоційного сприйняття з подальшим закріпленням і актуалізацією для діяльності і поведінки. Відтак стратегічним напрямом формування вчителя як професіонала виступає заохочення студентів педагогічних вищих навчальних закладів до цілеспрямованого входження в систему цінностей як універсальних соціокультурних орієнтацій.

Звертаємо увагу на те, що у численних працях науковців гуманітарної сфери категорія «цінності» вважається однією з найважливіших для активності і розвитку людини в різні періоди її життя. Вона характеризує усе те, що не належить до природних явищ, але є важливим і значущим для людини, тому стає метою її прагнень і бажань. Зокрема Н. Ткачова, розглядаючи особистість, виділяє три основних складові – знання, завдання та емоційні установки. Вчена вважає, що знання є формою нашого відображення світу, завдання виражають загальну спрямованість особистості, а емоційні установки дають емоційне забарвлення знанням і завданням (Ткачова, 2004: 57)

Продовжуючи розгляд цієї категорії К. Денек зазначає, що цінність у якості аксіологічної категорії має багаторівневу структуру і набуває як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Загальним та об'єднуючим для різних компонентів цієї структури є той факт, що всі цінності відображають світ людини та її культуру. На думку вченого, вони є провідним елементом мотивації

людських вчинків, реалізації програм поведінки, елементом структури особистості, яка функціонує на свідомому рівні. Цінності надають життю людини сенс, формують мотиви її життєдіяльності. Вони також стають серцевиною людського життя, визначають його якість, міжособистісні стосунки, ставлення до себе ровесників, старших осіб, усього світу (Denek & Kuźniak, 2001: 23).

Важливість такого уміння у студентів веде до більш глибокого сприйняття творів мистецтва та їх безпосереднього впливу на художньо-естетичний розвиток. Формування ціннісних орієнтацій має свою специфіку в галузі мистецької й зокрема хореографічно-педагогічної освіти. Адже, майбутнього педагога може цікавити не тільки те, що відображається в свідомості, які причини спонукають до виникнення певного явища та законів його розвитку, але й яке значення воно матиме для розвитку особистості з функціональної точки зору та з позицій формування фахових компетенцій.

Слід зазначити, що сучасна хореографічно-педагогічне навчання орієнтується на універсальні стандарти як основи професійної освіти. Основою аксіологічної компетентності до підготовки майбутніх спеціалістів є власне акцент на творчу діяльність в умовах встановлення універсальної системи професійних стандартів, які визначають їхнє бачення світу, власну кар'єру тощо.

Цей аспект аксіологічної компетентності характеризує здатність майбутнього фахівця емоційно реагувати на мистецькі твори, які вивчаються на заняттях хореографії. Емоційне ставлення передбачає формування активного прагнення до засвоєння отриманих знань, емоційного відгуку, бажання бачити і виконувати танцювальні па, проявляти інтерес до вияву зв'язків між різними мистецтвами і, зокрема танцем і музикою.

Вплив емоцій виявляється у діях майбутнього педагога-хореографа, у його ставленні до мистецтва, у потребі спілкування з прекрасним, у бажанні формувати такі ж почуття у молоді, прагненні передати свої знання і вміння підростаючому поколінню. Під впливом художніх образів у процесі художньої діяльності такі властивості особистості, як увага, сприйняття, пам'ять, почуття знаходять необхідні умови свого збагачення. Оволодіваючи професійними вміннями й навичками художньої діяльності, особистість розвиває свої творчі можливості, емоційно-образне пізнання життя, сприяє залученню її до всього розмаїття мистецтва і художньої культури.

У хореографічному мистецтві знання завжди набувають аксіологічного характеру ще й тому, що пов'язуються з уявленнями про значущість

хореографічного мистецтва для формування національної самосвідомості учнівської молоді, її гармонійного духовного і фізичного розвитку. Такий ракурс цієї проблеми вимагає використання аксіологічного спрямованості у навчальному процесі, впровадження в систему фахової підготовки основних естетичних понять та моральних категорій, які характеризують систему загальнолюдських та національних цінностей.

Разом з тим ми погоджуємося з думкою Т. Благої, яка стверджує, що «необхідною умовою ефективності професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів є органічне поєднання їх теоретичної підготовки з практичною хореографічною діяльністю, практичним ознайомленням із досвідом діяльності відомих самодіяльних і професійних дитячих танцювальних колективів, що в цілому сприяє розширенню мистецького світогляду та реалізації творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця» (Благова, 2014: 245).

Завдяки ознайомленню майбутніх учителів хореографічних дисциплін з певною системою художніх цінностей, їх сприйняттям та усвідомленому ставленню відбувається поєднання емоційного світу студента з професійними якостями. Даний акцент навчання виявляється надзвичайно важливим, оскільки специфікою хореографічного виконавства є формування продуманих дій на основі емоційного переживання композицій. Ця особливість має орієнтувати студентів на розвиток художнього мислення.

У хореографічній діяльності така спрямованість передбачає проникнення у зміст твору через всебічне аналітичне осмислення його художніх образів і пов'язана з ретельним вивченням хореографічних особливостей танцю. Таким чином, шляхи до вирішення цієї проблеми необхідно шукати у самому процесі навчання, в такій його організації, яка забезпечує найбільш високі результати. Важливо, щоб знання та уміння, які набуваються у процесі фахової підготовки студентів-хореографів, стали засобом дій, власним орієнтиром у педагогічній діяльності й набували особистісного смислу.

Безумовно, студентам-хореографам самостійно досить складно визначитися і самостійно розібратися в потоці різноманітної мистецької інформації. Під час хореографічних занять вони мають оволодіти цілим спектром фахових знань, зокрема: знаннями в галузі історії мистецтв з метою їх використовувати для визначення виразально-зображальних засобів відповідно до стилю, виду, жанру кожного хореографічного твору; оволодіти термінологією хореографічного

мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.

Студенти також мають використовувати оптимальні засоби і методики, спрямовані на удосконалення професійної діяльності, підвищення особистісного рівня володіння фахом; адаптувати, інтерпретувати засоби, методики відповідно до сфери своєї виробничої діяльності (тип навчального закладу, напряму діяльності колективу, вікові особливості виконавців); сприймати інформацію, творчо її переосмислювати та застосовувати в процесі виробничої діяльності, аргументовано відстоювати власну точку зору в процесі вирішення виробничих питань; використовувати у навчальній, постановочній, репетиційній діяльності традиційні та інноваційні методи хореографічної педагогіки; застосовувати різноманітні танцювальні техніки в процесі виконавської діяльності.

У цьому контексті важливим аспектом фахових знань майбутніх педагогів-хореографів стає необхідність поєднання професійних якостей з емоційним світом. Даний акцент навчання виявляється надзвичайно важливим, оскільки специфікою хореографічного виконавства є застосування відповідних рухів на основі емоційного переживання змісту твору.

Відповідно, аксіологічні орієнтації у галузі хореографічно-педагогічної освіти можна визначити як сукупність компетенцій, необхідних для успішного виконання професійної діяльності в галузі хореографічного мистецтва, причому компетенції мають включати в себе самі різні загальні, мистецтвознавчі знання, хореографічні вміння, навички та індивідуально-особистісні характеристики.

Така аксіологічна спрямованість навчання орієнтує педагога в класі хореографії на розвиток у студентів мислення під час пластичного відтворення хореографічних образів. У виконавській діяльності їх актуалізація передбачає проникнення у зміст хореографічного твору через його всебічне аналітичне осмислення, пов'язане з ретельним вивченням хореографічної лексики. Таким чином, педагоги у процесі хореографічної підготовки повинні формувати у студентів пізнавальні інтереси і мисленнєву активність на основі емоційно-чуттєвого досвіду.

Організація роботи над хореографічними творами з метою набуття ціннісного досвіду ґрунтується на поєднанні різних видів пізнання: науково-пізнавальної обробки художньої інформації, яка передує роботі над інтерпретацією та композиційною роботою; процесів самопізнання і самооцінювання з подальшою свідомою

корекцією власних недоліків; пізнання-передбачення, прогностичних уявлень щодо застосування набутого досвіду в імовірних педагогічних ситуаціях. Об'єднуючими тут можуть виступати уміння влучно і непередбачено застосовувати набуті знання з різних дисциплін під час опанування та вирішення практичних завдань на художньо-виконавських дисциплінах

Однак на практиці під час фахової підготовки майбутніх хореографів багаті розвивальні можливості аксіологічного підходу використовуються недостатньо. Увага студентів привертається, в основному, до розвитку їх технічних навичок, в результаті чого студенти під час виконання хореографічних композицій не вміють розкрити їх характерні особливості та виявити художньо-образні властивості.

На основі проаналізованого і систематизованого матеріалу аксіологічна компетентність визначається нами як комплекс когнітивних, орієнтаційних і операційних компонентів професійної діяльності, який засновується на позитивних аксіологічних орієнтаціях особистості і дозволяє творчо інтерпретувати хореографічні твори, визначати їх морально-філософський зміст та практично використовувати ці знання у професійній діяльності. В її основі лежить позитивні ціннісні орієнтації, які забезпечують адекватне і всебічне розуміння творів хореографічного мистецтва та їх трансляцію в освітній процес. У діяльності вчителя хореографічних дисциплін аксіологічна компетентність набуває провідного значення, оскільки само осягнення хореографічного мистецтва починається, перш за все, з інтерпретації його творів, із здатності особистості емоційно-чуттєво, а потім інтелектуально їх

сприймати скрізь призму естетичного ідеалу.

До когнітивного компоненту відносяться знання щодо специфіки хореографічного мистецтва та його різновидів, історичної динаміці їх розвитку. Орієнтаційний компонент включає розуміння хореографічного твору на емоційно-естетичному рівні, його ціннісного смислу, взаємозв'язку між естетичними уявленнями та конкретно-історичними формами розвитку хореографічного мистецтва. До операційного компоненту відносимо оволодіння на практиці прийомами мистецтвознавчого аналізу, який спирається на загальні принципи інтерпретації творів мистецтва.

Відтак, аксіологічну компетентність викладачів хореографії ми визначаємо як сукупність елементів, необхідних для успішного виконання професійної діяльності в галузі хореографічного мистецтва, причому ці елементи мають містити в собі різноманітні загальні та мистецтвознавчі знання, хореографічні уміння і навички, а також індивідуальні психологічні характеристики.

Висновки. Наведені міркування доводять, що майбутньому вчителю хореографічних дисциплін важливо формувати аксіологічну компетентність, яка містить як мистецькі, так і педагогічні цінності. Не зважаючи на багатозначущість у системі хореографічно-педагогічної освіти, її структура і система навчання поки що не набули ґрунтового вивчення. Але безперечним залишається одне: аксіологічна компетентність стає умовою соціальної зрілості людини, зокрема учителя хореографічного мистецтва. Вона стає сполучною ланкою між мисленнєвим і практичним сприйняттям світу, дозволяє зосередитись на питаннях педагогічної діяльності з точки зору розуміння, оцінки та використання багажу знань і духовних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Благова Т. Розвиток народно-сценічного танцю у діяльності професійних вокально-хорових колективів ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство*. 2014. Вип. 14. С. 125–130.
2. Вантух М. Українська хореографічна культура у сучасному державному процесі: стан, проблеми, перспективи. *Українська хореографічна культура у сучасному державному процесі: стан, проблеми, перспективи* : матеріали науково-практичної конференції 28 жовтня 2003 р. Київ : ДАКККіМ, 2003. С. 5–11.
3. Василенко К. Український танець: підруч. [для ін-тів культури і мистецтв]. Київ : ІПК ПК, 1997. 282 с.
4. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ : Музична Україна, 1990. 152 с.: іл., нот. іл.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 375 с.
6. Гуменюк А. Записи і принципи класифікації народних танців. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 6. С. 37–42.
7. Калюжна Т. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2012. 128 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. М. Ващенко, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко та ін. ; під заг. ред. О.В.Овчарук]. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
9. Падалка Г. Мистецька освіта студентської молоді: сучасні підходи. *Молодь в сучасному світі: морально-естетичні та культурологічні виміри*. Київ, 2001. С. 188–192.
10. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі: навч. посіб. Київ: ЕксОб, 2000. 208 с.
11. Ткачова Н. Історія розвитку цінностей в освіті : монографія. Харків : Видавн. центр ХНУ ім. В. Каразіна, 2004, 432 с.
12. Denek K., Kuźniak I. Projektowanie celów kształcenia w reformowanej szkole. Poznań. 2001.

REFERENCES

1. Blahova, T. (2014). *Rozytyok narodno-stsenichnoho tantsiu u diialnosti profesiinykh vokalno-khorovykh kolektyviv XX stolittia* [Development of folk stage dance in the activities of professional vocal and choral groups of the XX-th century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Mystetstvoznavstvo*. Vyp. 14. Pp. 125–130. [in Ukrainian].
2. Vantukh, M. (2003). *Ukrainska khoreografichna kultura u suchasnomu derzhavnomu protsesi: stan, problemy, perspektyvy* [Ukrainian choreographic culture in the modern state process: state, problems, prospects]. *Ukrainska khoreografichna kultura u suchasnomu derzhavnomu protsesi: stan, problemy, perspektyvy: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii 28 zhovnia 2003 r.* Kyiv: DAKKKiM, Pp. 5–11. [in Ukrainian].
3. Vasylenko, K. (1997). *Ukrainskyi tanets* [Ukrainian dance]: *pidruch. [dlia in-tiv kultury i mystetstv]*. Kyiv : IPK PK. 282 s. [in Ukrainian].
4. Verkhovynets, V. (1990). *Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu* [Theory of Ukrainian folk dance]. Kyiv : Muzychna Ukraina. 152 s.: il., not. il. [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv. 375 s. [in Ukrainian].
6. Humeniuk, A. (1964). *Zapysy i pryntsyipy klasyfikatsii narodnykh tantsiv* [Records and principles of classification of folk dances]. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*. 1964. № 6. Pp. 37–42. [in Ukrainian].
7. Kaliuzhna, T. (2012). *Pedahohichna aksiolohiia v umovakh modernizatsii profesiino-pedahohichnoi osvity* [Pedagogical axiology in the conditions of modernization of professional and pedagogical education]: *monohrafia*. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. Drahomanova. 128 s. [in Ukrainian].
8. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy* (2004) [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives] / [N. M. Bibik, L. M. Vashchenko, O. V. Ovcharuk, L. I. Parashchenko ta in.; pid zah. red. O.V.Ovcharuk]. Kyiv : «K.I.S.». 112 s. [in Ukrainian].
9. Padalka, H. (2001). *Mystetska osvita studentskoi molodi: suchasni pidkhody* [Art education of student youth: modern approaches]. *Molod v suchasnomu sviti: moralno-estetychni ta kulturolohichni vymiry*. Kyiv. Pp. 188–192. [in Ukrainian].
10. Rudnytska, O. (2000). *Ukrainske mystetstvo u polikulturnomu prostori* [Ukrainian art in a multicultural space]: *navch. posib*. Kyiv: EksOb. 208 s. [in Ukrainian].
11. Tkachova, N. (2004). *Istoriia rozvytku tsinnosti v osviti* [The history of the development of values in education]: *monohrafia*. Kharkiv : Vydavn. tsentr KhNU im. V. Karazina. 432 s. [in Ukrainian].
12. Denek, K. & Kuźniak, I. (2001). *Projektowanie celów kształcenia w reformowanej szkole* [Designing the goals of education in a reformed school]. Poznań. [in Poland].